

ΦΑΙΣΤΟΣ Ή ΗΦΑΙΣΤΟΣ;

ΠΕΡΙ ΜΙΑΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΝ ΤΟΥ ΜΑΛΤΕΝ

Εις Jahrbuch (27) 1912 σ. 246 ὁ Malten εἰς τὸ περισπούδαστον ἄρθρον τοῦ «Hephaisistos» θεωρεῖ τὸν Ἡφαιστον καθ' ὀλοκληρίαν ἑλλείποντα ἐκ Κρήτης. Κατ' αὐτὸν ἔν μεμονωμένον ἴχνος εἶναι ἀπατηλόν. Ὁ Πausanias (1) (8.53.5) παραθέτει ἐκ τοῦ Κιναιθωνοῦ εἰς γενεαλογικὴν ἀκολουθίαν τὰ ὀνόματα Κρής, Τάλως, Ἡφαιστος, Ραδάμανθυς, Γόρτυς (: Κιναιθων δὲ ἐν τοῖς ἔπεισιν ἐποίησεν (ὡς) Ραδάμανθυς μὲν Ἡφαιστοῦ, Ἡφαιστος δὲ εἶη Τάλω, Τάλων δὲ εἶναι Κρητὸς παῖδα. οἱ μὲν δὴ Ἑλλήνων λόγοι διάφοροι τὰ πλεονα καὶ οὐχ ἥκιστα ἐπὶ τοῖς γένεσιν εἰσι») Ἐν μέσῳ τῶν αὐτοχθόνων Κρητῶν ὁ θεὸς Ἡφαιστος εὐρίσκεται εἰς πλήρη μόνωσιν. Μία μικρὰ τροποποίησις συνάγει τὸν μόνον κατηριθμημένον ἐπώνυμον τῆς Κρητικῆς πόλεως Φαῖστον. Οὐδεμία μαρτυρία συγγραφῆς, οὐδὲν θεοφόρον ὄνομα, οὐδεὶς λίθος, οὐδὲν νόμισμα ὑποδηλοῦν ἄλλως τὸν θεὸν ἐπὶ τῆς νήσου.

Καὶ εἰς Jahrbuch (28) 1913 «Elysion und Rhadamanthys» σ. 36 : Ἐντὶ τοῦ Ἡφαιστοῦ εἰς αὐτὴν τὴν γενεαλογίαν ἐπειδὴ οὗτος μεταξὺ ὄλων αὐτῶν τῶν Κρητῶν εὐρίσκειται μόνος, ἐπὶ τῆς Κρήτης δὲ καθ' ὀλοκληρίαν ἑλλείπει ἐγκαθιστῶ τὸν ἐπώνυμον τῆς πόλεως Φαῖστοῦ. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐπιβεβαιούται ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς Ραδαμάνθυος ὁ Ραδάμανθυς λαμβάνει πατέρα καὶ υἱὸν ἐπώνυμους δύο Κρητικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται ἀμέσως μεταξὺ τῶν εἰς γειτνίασιν. Μία γενεαλογία περαιτέρω ὀνομάζει γονεῖς τοῦ Ραδαμάνθυος τὸν Λύκαστον καὶ τὴν Ἴδην (Σχολ. Εὐρύπ. Ρῆσ. 28). Ἡ ὀροσειρὰ τῆς Ἴδης ὑφουδαί βορείως τοῦ ὀνομασθέντος τόπου. Εἰς τοὺς πρόποδας τῆς κείται ἡ Λύκαστος. Ἡ περιοχὴ σεβασμοῦ τῆς κυριαρχίας τοῦ Ραδαμάνθυος τάσσεται κατὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς νοτίας μέσης Κρήτης. Εἰς τὸ ἀντίστοιχον βόρειον τρίτον, εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ραδαμάνθυος Μίνως κύριος, εἰς Κνωσόν.

Ἡ γνώμη τοῦ Malten ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ ἐπιστημόνων, οὕτως ὁ ἀρθρογράφος τῆς RE (λ. Talos IV^A: 2081) παρατηρεῖ : «ὅτι εἰς τὸν Ἡφαιστον ἡ γενεαλογία αὕτη δὲν δύναται ν' ἀνήκη ἔχει ὀρθῶς ἀναγνωρίσει ὁ Malten καὶ ἔγραψεν ἐντὶ Ἡφαιστοῦ Φαῖστος.

Ὅπως δὲ εἰς τὰς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἀρθρῶν τοῦ Malten ἐκδόσεις τοῦ Pausanίου δὲν ἔχει εἰσαχθῆ ἡ διόρθωσις. Εἶδομεν εἰς τὴν γενεαλογίαν τοῦ Κιναιθωνοῦ ὡς γενάρχη τὸν ἐπώνυμον τῆς Κρήτης Κρήτα. Προγενεστέρα τοῦ 1912 ἐκδοσις τοῦ Pausanίου ὑπὸ Hitzig Bluemner (Lipsiae 1907) σχολιάζουσα τὴν διαδοχὴν τοῦ Κιναιθωνοῦ λέγει : «Ἡφαιστος δὲ εἶη Τάλω, ἐπειδὴ τὸ πῦρ κατάγεται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὸν Ὅμηρον Ω 338 ὀνομάζεται υἱὸς τοῦ Διὸς («φίλος υἱός») ἐπίσης Τάλως (ἴσως σχετιζόμενον μὲ τὸ Ἄττικόν Τάλως=Κάλως εἶναι κατὰ τὸν Ἡσύχιον ὁ ἥλιος (ταλῶς ὁ ἥλιος) ὅθεν Ζεὺς Ταλλαῖος ὁ ὡς Ζεὺς λατρευόμενος ἡλιακὸς θεὸς Id. Preller — Robert σ. 137 . . . ».

1) Ἐκδοσις σειρᾶς Loeb ὑπὸ Jones 1955 «Βιβλιοθήκη «Παπύρου» Ἀριθμ. 210, Pausanίου Ἀρχαϊκά, Ἀρχαῖον κείμενον, Μετάφρασις — σημειώσεις Ἄ. Παπαθεοδώρου, ἐν Ἀθήναις 1955.

Αἱ πηγαὶ (1) ὀμιλοῦν περὶ τοῦ Τάλω ὡς περὶ χαλκοῦ ἀνδρός. Ἐν τῇ προσπαθείᾳ εἰσδύσεως εἰς τὴν μυθολογικὴν σκέμιν τῆς γενεαλογίας τοῦ Κιναιθωνος, δὲν θὰ προσιδιάζε χαλκοῦς ἀνὴρ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ὡς προκειμένου περὶ τοῦ Ἡφαιστοῦ τὴν τέχνην τῆς ἐνασχολήσεως περὶ τὸ πῦρ καὶ τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων; Ἄλλωστε ὁ ἐπώνυμος τῆς Κρήτης Κρής ἦτο πατὴρ τοῦ χαλκοῦ Τάλω καὶ πάππος τοῦ ἐνασχολουμένου περὶ τὸ πῦρ καὶ τὰ μέταλλα Ἡφαιστοῦ, ὡς ἡ Κρήτη ὑπῆρξε τὸ κατ' ἐξοχὴν κατοικητήριον μεταλλουργῶν «οἱ πρῶτοι τέχνη πολυμήτιος Ἡφαιστοιο | εἶδρον ἐν οὐρείῃσι νάπαισι | ἴον τι σίδηρον | ἐς πῦρ τ' ἤνεγκαν, καὶ ἀριπρεπὲς ἔργον ἔδειξαν» (Scholia Vetera in Apollonium Rhodium, Lipsiae 1813 στ. 1131 κ. ἐξ.) ὡς λέγεται προκειμένου περὶ τῶν Κρητῶν (2) Ἰθαῖνες Δακτύλων, ταυτιζομένων ὑπὸ τοῦ Πausanίου (5. 7. 6) πρὸς τοὺς Κουρήτας. Οἱ Τελχίνας ἐπίσης πρῶτοι ἐπενόησαν χώνευσιν χαλκοῦ καὶ σιδήρου (ὠνομάσθησαν οὕτως ἴσως «παρὰ τὴν τήξιν» Ἡσύχιος).

Καὶ κατὰ Στράβωνα (10,466) τῶν μὲν τοὺς αὐτοὺς τοῖς Κουρήσι τοὺς Κορύβαντας καὶ Ἰθαῖους δακτύλους καὶ Τελχίνας ἀποφαινόντων, τῶν δὲ συγγενεῖς ἀλλήλων καὶ μικρὰς τινὰς αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους διαφορὰς διαστελλομένων». Ὁλόκληρος ἡ ἀνωτέρω χορεία ἦτο γνώστης τῆς ἐξορύξεως, διὰ πυρὸς τήξεως, κατεργασίας τῶν μετάλλων.

Εἰς μίαν νῆσον ἢ ὁποῖα σχετίζεται πρὸς τὸν μυθικὸν κόσμον τῶν τεχνιτῶν, ἐκράτησεν διὰ τῆς βίας ἔτι πλησίον τῆς αὐτῶν τὸν Δαίδαλον, μὲ μίαν λαμπρὰν καλλιτεχνικὴν παράδοσιν, διατὶ εἰς τὴν γενεαλογίαν τοῦ Κιναιθωνος ν' ἀποβάλλεται ἐξ αὐτῆς ὁ τεχνουργὸς θαυμασιῶν ἔργων ὡς τῶν Ἡφαιστοτεύκτων;

Ὅταν μάλιστα πλὴν τῆς προϊστορικῆς Ἑλευθίας (3), τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν τοῦ δωδεκαθέου ἀναγιγνώσκονται εἰς τὰς Κρητομυκηναϊκὰς πινακίδας, ὡς τοῦ Ἄρεως(4), Ἑρμοῦ (5), Ἀθηνᾶς (6), Ἀρτέμιδος (7), Διὸς (8) Διφίας (9), Ἥρας (10), Ποσειδῶνος (11), Διονύσου (12) καὶ Δήμητρος (13), ἂν καὶ τὰ δύο τελευταῖα ὀνόματα δὲν ἀποδεικνύονται ὡς θεῖα, εἶναι ἐπόμενον ὁ Ἡφαιστος νὰ ξενίξῃ ἴσως ὀλιγώτερον εἰς τὴν γενεαλογίαν τοῦ Κιναιθωνος.

Εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἡφαιστοφόρων (14) ὀνομάτων τοῦ Malten προστίθεται τὸ

1) Ἀπολλ. Ρόδιος, Ἀργοναυτ. (Ὁξφόρδη 1961) στ. 1938 «Τάλως χάλκειος».

Ἀπολλ. I, 9, 26 «τοῦτον οἱ μὲν τοῦ χαλκοῦ γένους εἶναι λέγουσιν, οἱ δὲ ὑπὸ Ἡφαιστοῦ Μῖνοι δοθῆναι» ὅς ἦν χαλκοῦς ἀνὴρ, οἱ δὲ ταῦρον αὐτὸν λέγουσιν.

Ἐῤυσταθ, εἰς Ὅμηρ. Ὀδυσ. 302 «παραβάλλοντας ἕνους τῇ Κρήτῃ . . . πηδῶν εἰς τὸ πῦρ καὶ θερμαίνων τὸ στήθος, ὁποῖόν τι περὶ τοῦ Κρητικοῦ Τάλω τοῦ χαλκεοστήθου φασὶ τινεὶς καὶ χαλκόποδος, καὶ περιπτυσσόμενος τῶν κειμένων ἐκείνων» Ἰδ. καὶ Σχολ. Πλάτ. Πολιτ. I, 337A.

2) Νύμφη τις Ἀγχιάλη Οἰαξίδος γῆς θραξαμένης ἐποίησε, Scholia Vetera in Apoll., Rhod. I στ. 1126.

3) E'-re-u-ti-jo (KN 206) Ventris Chadwick, Documents of Mycenaean Greek, Cambridge 1956 σ. 127.

4) A-re jo (KN Vc 208) ΔGG 126.

5) E-ma-a₂ (PV 172=Kn02) ΔMG 126.

6) A-ta-na po-ti-ni-ja (KN 208=V 52) ΔMG 126.

7) a-te-mi-to (PV 167=Es 650) ΔMG 127.

8) Di we (PV 127—Kn 02) ΔMG 125.

9) Di-wi-ja (PV 29—An 42) ἐνθ. ἀνωτ.

10) E-ra (PV 172=Kn02) PY un. 11.8) ΔMG 126.

11) Po-se-da-o (Pylos Es tablets, 171=Un 718) ΔMG 126.

12) Di wo-nu-so-jo (Pylos frg. Xa 06, ΔMG 127.

13) Da-ma-te (PO 114=En 02) ΔMG 127.

14) Jahrbuch (27) 1912, 239 καὶ 242.

ἐπὶ τῆς πινακίδος τῆς Κνωσοῦ (KNL 388) a·pa·i·ti·jo Καίτοι προκύπτει πάντα ὁ νόμος τῶν πιθανοτήτων περὶ τὴν ὀρθότητα τῆς ἀναγνώσεως μεταγράφεται :

Hephastios ἢ Hephastion (Ventrīs Chadwick) (1)

Ἑφαιστίων; (Morpurgo) (2)

Ἐφαιστίος ἢ Ἐφαιστίων (Landau) (3).

Τὸ A·pa₂·to (4) θεωρηθὲν καὶ ὡς Ἑφαιστὸς λόγῳ τοῦ χειλοῦπερωικοῦ ὡς ἔχει σήμερον ἢ ἀνάγνωσις τῆς γραφῆς ἀμφίβολον μᾶλλον ἀδύνατον.

Ὡς τελευταῖον εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ Malten θὰ εἶχομεν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἢ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργουμένη διάταξις εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Κρήτης μὲ τὸν Μίνωα εἰς Κνωσόν, τὸν Ραδάμανθον, καὶ τὸν Σαρπηδόνα εἰς τὰ Μάλια ἐμφανίζει ἴσως ἐν κενόν μετ' τὴν ἀνεύρεσιν νέου ἀνακτόρου εἰς τὸ Ζάκρον. Δὲν στηριζόμεθα εἰς παράδοσιν διὰ νὰ ἐγκαταστήσωμεν εἰς Ζάκρον τὸν Αἰακὸν (5) ἢ ἐν ἑκ τῶν τεσσάρων π. χ. τέκνων τοῦ Μίνωος (Κατρέα, Δευκαλίωνα, Γλαῦκον, Ἄνδρόγεω). Διαταράσσεται ἡ γνωστὴ μας ἰσορροπία εἰς τὰ Κρητικὰ κέντρα.

Μία τοιαύτη διάταξις ἀνατρέπεται καὶ ἐκ τοῦ Πλάτωνος λέγοντος ἔτι ὁ Ραδάμανθος ἦτο νομοφύλαξ τοῦ Μίνωος εἰς τὸ ἄστυ (Πλατ. Μιν. 320 c), ἐπιβεβαιοῦται δὲ ἴσως ἢ περὶ τοῦ Ραδαμάνθους πληροφορία τοῦ Βεργιλίου, ἀποκαλοῦσα αὐτὸν Κνώσιον (6) (Βεργ. Αἰν. VI 566).

Κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον (I, 9, 26) ὁ Τάλως ὑπὸ τοῦ Ἑφαιστου ἐδόθη εἰς τὸν Μίνωα. Καὶ ἐὰν εὐσταθῇ εἰς τὴν γενεαλογία τῶν Κιναίθωνος ἢ διόρθωσις τοῦ Malten ὁ Τάλως ἄρα καὶ ὁ Φαῖστος (7) ἴσως ἐπεχωρίαζε πλὴν τῆς Φαιστοῦ (καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς) καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κνωσοῦ.

---

1) (KNL 488) AMG 127.

2) Anna Morpurgo, *Mycenaeae Graecitatis Lexicon*, Romae 1963.

3) Oscar Landau, *Mykenisch—Griechische Personnamen*, Goeteborg 1958, 24.

4) Ἰδ. λεξικὸν Landau.

5) *Συνεργασίαν Μίνωος Αἰακοῦ* ἔχομεν εἰς τὴν ἀπόφκῃσιν τῆς Γάζης (Μινώα), Στέφανος Βυζάντιος, Ἑθνικὰ λ. Γάζα.

6) Κατὰ τὸν Malten, *Jahrbuch* (28) 1913, 36, 2, παρὰ Βεργιλίῳ ἢ λ. Κνώσιος δηλοῖ γενικῶς τὸν Κρήτα.

7) Κατὰ τὸν Παυσανίαν 2,6,6—7. Φαῖστος τῶν Ἑρακλέους λεγόμενος παίδων καὶ οὐτος εἶναι. Φαῖστου δὲ κατὰ μαντεῖαν (ἐκ Σικυθῶνος) μετοικήσαντος ἐς Κρήτην βασιλεῦσαι... ε.